4. Дрозд В. Мої духовні мандрівки: від Пакуля до Мрина і знову – до Пакуля... (Передмова) / Володимир Дрозд // Вибрані твори: У 2 т. – К.: Радянський письменник, 1989. – Т. 1: Оповідання. Романи. – С. 5-32.

5. Дрозд В. Музей живого письменника, або Моя довга дорога в ринок: Повість-шоу / Володимир Дрозд. – К.: Український письменник, 1994. – 203 с.

6. Дрозд В. Острів у Вічності: Роман / Володимир Дрозд // Березіль. – 2001. – № 11-12. – С. 23-154.

7. Дрозд В. Ритми життя. Роман-біографія / Володимир Дрозд. – К.: Молодь, 1977. – 187 с.

8. Дрозд В.Г. Сто літ любові (Портрет української родини на тлі епохи) / Володимир Дрозд // Вітчизна. – 2003. – № 7-8. – С. 11-103; № 9-10. – С. 11-86; № 11-12. – С. 25-102.

9. Жулинський М. Жорстока мудрість життя… (Післямова) / Микола Жулинський // Дрозд В. Листя землі: Нові книги роману. – К.: Український письменник, 2003. – С. 497-513.

10. Нахлік Є. Українська романтична проза 20-60-х років XIX століття: монографія / Євген Нахлік. – К.: Наукова думка, 1988. – 318 с.

11. Січкар О. Жанрово-стильове розмаїття прози В.Дрозда / Оксана Січкар // Вісник Житомирського державного університету імені І.Франка. – Вип. 28. – Житомир: ЖДУ, 2006. – С. 199-204.

12. Шевчук З. Засоби моделювання історії в постмодерній українській прозі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.06 "Теорія літератури" / Зоя Шевчук. – Київ, 2006. – 19 с.

УДК 82-31.111

ІСТОРИЧНИЙ РОМАН У МЕЖАХ ТИПОЛОГІЇ РОМАННОГО ЖАНРУ

Смолянчук Н.В., аспірант

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

Стаття присвячена особливим характеристикам романного жанру. У центрі дослідження – встановлення своєрідних властивостей сучасного роману, його типології, окреслення головних ознак класифікації романів. Особлива увага сконцентрована на проблемі історичного роману (значення документа, питання вимислу в романі такого різновиду).

Ключові слова: жанр, роман, типологія, історичний роман.

Смолянчук Н.В. ИСТОРИЧЕСКИЙ РОМАН В РАМКАХ ТИПОЛОГИИ РОМАННОГО ЖАНРА / Горловский государственный институт иностранных языков, Украина.

В статье рассматриваются особенные характеристики романного жанра. В центре исследования находится определение своеобразных признаков современного романа, его типологии, описание основных принципов классификации романов. Особое внимание сконцентрировано на проблеме исторического романа (значение документа, вопрос вымысла в романе данного вида).

Ключевые слова: жанр, роман, типология, исторический роман.

Smolyanchuk N.V. HISTORICAL NOVEL WITHIN THE NOVEL TYPOLOGY/ Horlivka State Pedagogical Institute for Foreign Languages, Ukraine.

The article is devoted to novel peculiarities of Modern Literature. Therefore, the center of the investigation is identification of fundamental points and characteristic features of up-to-date novels, the typology, principles of the novel classification. Special attention is paid to the problem of the historical novel (the importance of a document, the issue of a fiction).

Key words: genre, novel, typology, a historical novel.

Відомо, що вчення про жанри є одним із найдревніших розділів естетики й мистецтвознавства, але це питання залишається актуальним та дискусійним і в сучасному літературознавстві. Останнім часом жанру роману відводять провідну роль у ході розвитку світового мистецтва. Підґрунтям такого твердження є безмежність естетичних та пізнавальних ресурсів цього жанру, його філософський, соціально-аналітичний, моральний та етичний потенціал [1, 264]. Проте сьогодні не існує чіткого визначення цього жанру, але постійно виникають дискусії та суперечки щодо його виникнення, типології, сталих рис та ознак, тощо. Слід визнати, що романний жанр має досить мінливий характер, різниться у залежності від епохи та культури. Отже, наше дослідження присвячене особливостям

сучасного роману, його типології та окремої уваги потребує історичний роман, питання щодо значення історичного факту та документа, творчої свободи майстра слова. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: окреслити значення терміну "жанр"; виділити головні характеристики романного жанру; висвітлити основні положення романної типології; розглянути проблему історичного роману.

У теорії літературних родів та жанрів існує питання щодо місця роману, деякі вчені наголошують на тому, що він є самостійним родом літератури. Так, наприклад, В.Днепров пояснює це тим, що поетична сфера роману тривимірна – вона складається не лише з епічного, а й драматичного та ліричного вимірів. Отже, роман виступає результатом синтезу художніх форм епосу, лірики та драми [2, 496].

Жанр – це одна з основних категорій поетики, особливістю якої є значна міць узагальнення. В основі відокремлення будь-якого жанру знаходиться уявлення про стандартизовану структуру мовного твору, виділення та описування найбільш сталих, регулярно повторюваних змістових та формальних ознак, що об'єднують групу текстів, з їх подальшою типізацією. Як бачимо, жанри відрізняються особливостями композиційної організації тексту, типом розповідання, характером просторово-часового континууму, обсягом змісту, художніми прийомами та принципами організації мовних засобів [3, 25]. Цікавим з цього приводу є визначення Ц.Тодорова, який характеризує літературний жанр як такий вибір, що його суспільство робить умовним [4, 18]. Певна річ, що жанр є історичною категорією. Літературний жанр за своєю природою здатний відбивати найбільш сталі тенденції розвитку літератури.

Крім того, своєрідним є вчення про жанри М.М.Бахтіна. Умовно у ньому можна виділити дві частини: перша пов'язана зі стилем та жанром (робота "Проблеми мовних жанрів"), а друга – з аналізом роману як особливого жанру ("Проблеми поетики Достоєвського", "Епос і роман", "Форми часу та хронотопу у романі"). Вже на початку своєї наукової діяльності М.Бахтін вважав, що центром аналізу мови є висловлювання. У висловлюванні нерозривно пов'язані та визначаються специфікою сфери спілкування три моменти – тематичний зміст, стиль та композиційна будова. Хоча кожне висловлювання є індивідуальним, неповторним за своєю формою, все ж таки існують відносно сталі типи таких висловлювань, що М.Бахтін йменує мовними жанрами. Крім цього, він вводить поняття про первинні та вторинні жанри. Первинні жанри – це висловлювання, що склалися в результаті буденного використання мови (побутовий діалог, оповідання, воєнна команда, наказ, тощо). Вторинні жанри є складними, це може бути роман, наукові дослідження, публіцистичні жанри, вони будуються в умовах культурного спілкування, але при цьому вбирають в себе та переробляють первинні жанри. Отже, художні тексти, перш за все прозаїчні, розвиваються на основі нехудожніх явищ і змішання типів писемності (хроніки, мемуарів тощо) та мають певну жанрову форму. Таким чином, жанрова форма – це насамперед форма конкретного нехудожнього жанрового утворення (первинного жанру), на яку орієнтується автор, перетворює та змінює її в процесі створення художнього тексту. Первинні жанри, що входять до складу складних, трансформуються та отримують особливий характер: втрачають безпосереднє відношення до реальної дійсності й до реальних чужих висловлювань. Наприклад, репліки побутового діалогу чи листа в романі, зберігаючи свою форму та побутове значення лише у площині змісту роману, входять до реальної дійсності тільки через роман у його цілому, тобто як подія літературно-художнього, а не побутового життя. Роман у його цілому є висловлюванням, як і репліки побутового діалогу або особистого листа (він має з ними загальну природу), але на відміну від них це висловлювання є вторинним [5, 239]. Певною мірою подібну ідею описує Ц.Тодоров. Літературознавець стверджує, що кожний тип дискурсу, котрий звичайно називається літературним, має не літературних "родичів", і вони до нього ближчі за будь-який інший тип "літературного дискурсу". Поняття дискурсу вчений розглядає як структурну пару до функціонального концепту "вживання" мови. Зрозуміло, що мова продукує речення, що зв'язуються між собою та вимовляються у певному соціально-культурному контексті, вони трансформуються, таким чином, у вислови, а мова – в дискурс. Отже, дискурс є множинний як у своїх функціях, так і у своїх формах, як наслідок, літературний дискурс є неоднорідним [4, 18-20].

Література XX – початку XXI століть обертається навколо роману, ніби навколо сонця, хоча цей жанр залишається предметом роздумів та загадкою як для критиків, так і для письменників. Можливо, якоюсь мірою це пов'язано з відносною самостійністю роману, його відокремленістю від гармонії жанрів [6, 96]. Останнім часом широке поширення отримала думка, що роман як жанр особливо інтенсивно розвивається у переломні епохи. В цей час література не обмежується тільки тим, щоб "ухопити" риси швидкоплинної дійсності, а намагається усвідомити їх в епохальному масштабі, у співвідношенні з минулим або майбутнім, із загальним розвитком людства, встановлює нові суспільні ідеали, виявляє загальні тенденції розвитку нації [7, 112].

Роман не піддається точному визначенню як унаслідок невід'ємної, але невизначеної стихії протяжності, так і через те, що він включає багато різних типів та різновидів [8, 19]. Автори словника літературознавчих термінів пишуть, що роман – це один із видів епічної оповідальної літератури, твір, який відображає складний життєвий процес, велике коло життєвих явищ, що змальовуються у розвитку [9, 328]. Взагалі, між двома гранями сюжету – початком та кінцем – відбуваються не просто різноманітні

події, радісні та сумні, звичайні буденні та фантастичні, а й значні зміни в психології героїв [10, 162]. До того ж, специфікою жанру є те, що "різнобічний матеріал" організовується навколо "індивідуальної події". Зазначена двоїстість надає роману невпинність руху. Саме у цьому русі роман досить точно "наслідує" світ, суспільство, людину, одночасно відтворюючи та моделюючи їх, оцінюючи та створюючи [11, 475].

Очевидно, що роман – це форма нашого відображення світу, а отже, це найбільш "вільний", "стихійний" жанр, майже не залежний від внутрішніх жанрових канонів, тому здатний із максимальною точністю узгоджуватись з тією чи іншою історичною ситуацією людства [20, 22]. У цьому випадку для визначення роману підійде тлумачення художнього твору як результату творчого акту, наслідку відбору, осмислення та типізації [12, 84].

Дотримуючись традиції об'єднувати твори художньої словесності в три групи (епос, драма та лірика), що отримали назву літературні роди [13, 83], у нашому дослідженні ми розглядаємо роман як різновид епосу, тобто один із його жанрів. Під жанром розуміємо певний "канон" структури твору, що визначає очікування читача та особливості форми тексту [3, 8]. Так, жанр можна визначити як історично зрозумілий тип формо-змістовної єдності в літературі [14, 143].

Відомим є висловлювання Ф.Шеллінга про властивість роману відтворювати повсякденну дійсність та одночасно бути дзеркалом світу та свого століття, плодом цілком зрілого духу. Далі вчений визначає, що роман є остаточним проясненням духу, завдяки якому він повертається до себе самого і знову перетворює своє життя та розвиток у квітку, він є уквітчаним плодом [15, 382-384]. У центрі роману, як правило, стоїть образ окремої людини з її винятково власною долею та глибокими душевними переживаннями [9, 328-329]. Тип образу, що намагається бути подібним до життя, відтворює більш-менш правильні форми та масштаби життєвих явищ, домінує в романі [16, 41]. Доцільно згадати вислів Ц.Тодорова, що жанри існують як інститут, вони функціонують як "горизонти очікування" для читача, як "моделі писання" для авторів [4, 29]. Кожний літературний твір є суспільно зумовленою формою контакту між письменником та читачем. Проте, сьогодні спостерігається проникнення сторонніх жанрово-стильових структур (репортаж, стаття, нарис та т.д.) у романний жанр та, як результат, виникнення нових форм. Можливо, саме це є ефективним засобом впливу на сучасного читача, методом повідомлення прогресивних ідей сьогочасності, що не завжди гармонують із художністю. В наш час існують читачі, для яких найважливішою функцією літератури є естетична, для деяких – пізнавальна, але більшого значення набуває розважальна функція мистецтва. Ми вбачаємо доцільним подати міркування про літературу Ф.Сідні, який вважається першою значущою фігурою в англійській літературній теорії. Він стверджував, що література повинна передусім приносити читачеві задоволення, а будь-яке моралізування чи дидактизм неодмінно або підпорядковані цьому, або, щонайменше, не в змозі без цього досягти успіху [17, 31]. Соціологи пов'язують це з людською потребою зняти, послабити напругу сучасного стилю життя. Можемо припускати, що відбиваючи риси інших жанрів, роман таким чином не втрачає своєї головної ознаки – художньої типізації дійсності. Очевидно, що процес еволюції романних форм інтенсивний та нескінченний.

Узагалі, описання жанру роману, його модифікацій та трансформацій, створення цілісної теорії повинні базуватися на системному дослідженні різновидів художніх творів літератури. Крім цього, необхідно, щоб основу типологічного дослідження складали специфічні літературні ознаки. Як результат можливим стає виявлення та об'єктивне визначення особливостей письменника. Сьогодні все ще актуальним залишається питання романної типології. Проблематичним є встановлення принципів типології роману, ознак їхньої класифікації. У нашому дослідженні ми спробуємо окреслити загальні положення видової типології романного жанру.

Як правило, художню мову твору називають його "зовнішнім шаром", що якісно відрізняється від мови науки, публіцистики, мемуарів та ін. Отже, перша та очевидна ознака розрізнення творів – це тип словесності: віршовий та прозаїчний [18, 78]. Існує думка, що коли на перший план виходить роман, тоді відбувається переворот у зовнішній формі (від віршованої до прозаїчної), у стилі, у загальному характері самого змісту мистецтва слова. Проза прагне опанувати повсякденне буття людей у його складній багатогранності, у неподільній єдності різноманітних стихій, що й має місце в романі, повісті та т.д. Відомо, що проза має свою складну та внутрішню закономірну ритмічну структуру, що відрізняється від віршованого ритму, але виводить прозу за межи звичайної мови. При цьому, такими особливостями володіє й роман у віршах, проте дійсність зображується засобами не лише епічними, але й ліричними, виникає не просто оповідач, а ліричний герой [9, 296]. Зрозуміло, що сама зовнішня форма художньої мови створює образ, тому вона повинна бути злагодженою, гармонійною та "мелодійною".

Художня література є мистецтвом слова. Слово є органом мислення та обов'язковою умовою усього пізнішого розвитку розуміння світу та себе, що насамперед є символом, ідеалом та має всі властивості художнього твору [19, 2]. Слово – це складна структура, що є знаком якогось змісту, смислу, воно свідчить про зміст рядом форм, які накладаються одна на одну та утворюють зовнішні (видимі, чутні) та внутрішні (усвідомлені, зрозумілі) шари, через які свідомість і доходить до змісту [20, 205]. Слову

доступне все, що доступне думці, а думкам доступні всі сфери та області дійсності. Таким чином, література, поступаючись багатьом видам мистецтва в мірі конкретності відтворення тих чи інших сторін життя, надає найбільш багатовимірний обхват його. Отже, центром уваги в літературі є людина у всій повноті її діяльності та духовного життя [9, 449]. Література будь-якої епохи намагається відтворити образ досконалої, чудової людини. Одночасно, зображуючи людей, які далекі від ідеалу або навіть бридкі, митець оцінює їх із точки зору його бачення ідеальної людини [16, 16].

Як зазначає В.Кожинов, "поверхнею" художнього твору є художня мова, що побудована, організована особливим чином [16, 23]. У поетичній мові в принципі немає слів та форм, що є немотивовані, з пустим, мертвим, необґрунтовано-умовним значенням [21, 29]. Хоча, як пише О.Потебня, за допомогою слова неможливо передати іншій людині своєї думки, а існує можливість лише пробудити в неї її власну. Не можна розглядати слово як вираження готової думки. Навпаки, слово є вираженням думки тільки настільки, наскільки служить засобом її створення. Слово є точкою опори для думки [19, 28-29]. Саме задля породження думок, створення ідеалу й існує художня мова. Не просте завдання створити таку злагоджену та гармонійну мову, цим мистецтвом володіють лише найкращі письменники [16, 26]. Перш за все кругозір майстра слова повинен включати найрізноманітніші мовні стилі, що в мовній практиці більш-менш чітко розмежовані в залежності від тих чи інших практичних цілей (наукова, ділова, розмовна, інтимна та інша мова). У зв’язку з тим, що в художньому творі є мотивоване зображення усіляких сфер життя, поетична мова має синтетичний характер. При цьому мова залежить від її носія, передає своєрідність характеру особистості. У такому відношенні поетична мова виступає у двох основних формах: мова персонажу та мова оповідача [9, 481]. Г.Винокур окреслює три точки зору на поетичну мову: 1) як стиль мовлення, що поряд з іншими стилями має свою традицію вживання мовних засобів в особливому значенні, у даному випадку – поетичному, 2) як мову, що має виняткову експресію, 3) як мову, яку піднесено до рангу мистецтва. У третьому – найважливішому – визначенні пересікаються й обидва попередні, тому що воно демонструє мову в особливій функції – поетичній (художній) [21, 24]. Поетична мова є вилитою та виточеною стилістичною формою, яка не тільки сама має високі якості, але й може бути стилістичним зразком і для інших форм мови [20, 214]. Зовнішня будова мови ніби створює перед читачем саму форму переживання героя, робить його відчутним, він безпосередньо розвивається перед нашим уявним зором, створюється образ переживання [16, 27]. Згідно з концепцією Г.Винокура поетична функція полягає у тому, що поетична мова ускладнена естетичними (за змістом – семантико-стилістичними, семіотичними) конотаціями. Естетична мета використання слова створює вторинну вмотивованість його вибору. Слово у поетичній мові виступає як знак мистецтва та мотивується його законами, а не законами "практичної мови". Така вторинна вмотивованість поетичного слова є серцевиною функціонального відокремлення мови художньої літератури [21, 24-25]. Отже, якщо ми уявно "розріжемо" літературний твір, то після зовнішнього шару – звукової форми, потім фраз з їх словами та формами, маємо наступну "оболонку" літературного твору, що є низкою уявних для нас (під час сприйняття фраз) рухів людей та речей – сюжет. Сюжет – це не зовнішня, безпосередньо сприймана форма, бо він виникає в уяві читачів під час сприйняття художньої мови. Так, художня мова, сюжет, що формується композицією у злагоджене ціле, з фабульною основою створюють форму літературного образу. Характери, які діють згідно з обставинами, є змістом, що втілює складний та багатий художній смисл – багатогранну ідею твору [16, 34-36]. Слід зазначити, що існує фон сюжетної оповіді, який співвідносить сюжетні одиниці та цільні сюжетні утворення не тільки між собою, але й з елементами, що знаходяться поза цим текстом і поза цією системою (впритул до реального історичного часу та географічного простору). Такий фон є просторово-часовою системою художнього твору.

У сучасній літературі очевидним є факт, що домінуюче місце займає прозаїчний роман. Безперечно, прозова мова безпосередньо ставить перед читачем певну "реальність" факту, явища, переживання, звичайно *уявну реальність*. Вирішальну роль у прозі відіграє крайня точність слів та самої форми фрази [16, 32]. Хоча характерними рисами прози є точність та відносна простота мови на відміну від "високої" поезії, сьогодні не кожен романіст володіє мистецтвом створення гармонійної "зовнішньої оболонки".

Далі є можливість говорити про диференціацію роману по формі зображеного у ньому часу (історичний, утопічний та оповідь про сучасне). Слід визнати, що у теорії роману складною є проблема *історичного роману*, теоретичної правомірності виділяти його як окремий літературний жанр. Авторитетними дослідженнями цього питання вважаються роботи Ю.Андрєєва, Г.Ленобля, С.Петрова. Так, Г.Ленобль вважав доцільним введення поняття "історичні жанри", що охоплювало би не тільки роман, а й повісті, п’єси, поеми [22, 259-260]. Проте, В.Бєлінський писав, що змістом роману може бути історична подія або сьогочасне життя. Роман, як художній твір, витягує все випадкове з буденної дійсності та з історичного минулого, проникає до животворної ідеї. Підсумовуючи, можна сказати, що вчений розглядає історію та сьогодення як рівноправні компоненти, що утворюють романний зміст [23, 39-40]. Зрозуміло, що історичний роман – це твір про історію, що не дублює науковий працю, а осягає спільний з нею матеріал згідно з законами художнього перетворення дійсності. Внаслідок цього ні зміст, ні форма не дають підстав виділяти історичний роман як самостійний та особливий вид епічного роду, що розвивається за своїми власними іманентними законами. Безперечно, історичний роман можна класифікувати на основі

проблемно-тематичної ознаки та виділити історико-біографічний, воєнно-історичний, історично-революційний роман, роман-хроніка та ін. При цьому, жоден різновид історичного роману не має прикмет, що є власне жанровими та відрізняли б його від роману взагалі [1, 266].

Взагалі, процес розвитку історичної прози базується на основі двох тенденцій: зміцнювання художнього історизму та торжество сучасного погляду на історію, пошуки такої ідейної, філософської, моральної, соціальної, психологічної сутності, що об'єднує та скріплює історію з сучасністю в єдину нерозривну часову послідовність життя, яка нескінченно перетікає із минулого в сьогодення та майбутнє [24, 5]. Очевидно, що до того ж виникає питання про межі між теперішнім та минулим, між сучасністю та історією. Історія не зупинилася вчора, щоб знову розпочатися сьогодні, вона є єдиним, цілісним процесом. Так, не кожен минулий факт, подію ми відносимо до минулого, якась його частка, що долучається до сьогодення, сприймається нами як сучасність, теперішня дійсність. Ми можемо зробити висновок, що межа між історією та сучасністю знаходиться не лише на часовій шкалі, вона проходить через нашу свідомість, через ті події, які є минулими, але продовжують існувати в сучасному, залишаються відкритими, "живими" для сьогодення [18, 82].

Окрім цього, доцільним буде розглянути структурне визначення літератури. Література – це вимисел, це наслідування за допомогою слова, це мова, цінність якої полягає у ній самій [4, 8–12]. Реальне повсякденне життя людини певною мірою хаотичне, з великою кількістю випадкових деталей. Письменник силою творчого вимислу створює таку художню дію, що у тому чи іншому відношенні не подібна до життя зовні, але з незвичайною повнотою та проникливістю відображає його глибинну, дійсну природу. Митець у своєму творчому вимислі тільки "очищує" явище життя від сторонніх домішок та втілює "великим планом" його стрижневий хід [16, 37]. Отже, література – це системно організована мова, яка цим зосереджує увагу на собі самій, яка набула властивості самоцілі. Мова літератури є конотативною, тобто багатою на асоціації та неоднозначною, непрозорою, багатофункціональною, самодостатньою, оскільки знаходить сенс існування лише у самій собі. Звідси, літературні твори не претендують на роль описових чи ствердних суджень, а отже, вони не є ні істинними, ні хибними [4, 13-15]. Внаслідок цього постає питання про міру документальності історичної оповіді, про роль документа в образній структурі твору, про характер взаємодії документа та творчого уявлення письменника, реального факту та вимислу. З одного боку, напрошується висновок, що історичний романіст відчуває тиск документа, історичного факту, відбувається стримування його творчої уяви та вимислу. Саме таке обґрунтування є значущим для дослідників, які намагаються відокремити історичний роман як самостійний жанр (А.Пауткін). Хоча, якщо такі вимоги, як відкритий документалізм, важливість дійсних подій та фактів, достеменність героїв не сприймати надто прискіпливо, а враховувати специфіку історичного роману як явища мистецтва, то існує можливість інакше розглянути питання про межі вимислу, творчої уяви, фантазії художника слова та документалізму. Як правило, сила творчої думки завжди направляє письменника на пошук нових ідей та, як результат, кожен митець у власній манері трансформує історичний факт у художній образ [1, 270-274]. Н.Чорна вважає, що романіст повинен вивчити, дослідити документальні матеріали, але наявність таких джерел ніяк не зменшує можливості авторського волевиявлення. Історичні документи та достовірні факти визначають загальну канву подій твору та одночасно відкривають простір для вимислу та авторської інтерпретації. Зрозуміло, що істина історії важлива для автора. При цьому, його кінцева мета – відкриття людського характеру як одного із носіїв цієї істини, розкриття життєвої та психологічної багатовимірності [24, 10-11].

А.Есалнек, порушуючи питання про різні сторони зображеної у творах дійсності, визначає, що суттєвим ядром романного жанру є домінуючий тип проблематики. Під проблематикою дослідник розуміє сукупність тих акцентів, тобто сторін життя, до яких привертається увага читачів шляхом увиразнення та виокремлення їх за допомогою зображально-виражальних засобів, що існують у літературі. Поняття "тип проблематики" означає наявність у творі головної, узагальнювальної, центральної проблеми або групи проблем, які відіграють провідну роль, "диктують" вибір, розташування та співвідношення художніх пластів, що складають зміст твору [25, 8]. Вона, використовуючи поняття "тип" стосовно проблематики, підкреслює окрім повторюваності відносну цілісність, визначеність та структурну виразність [26, 68].

Очевидно, що у якості ознаки виділяється "предмет" літератури. Відомо, що засобами літератури, навіть у такому унікальному жанрі, яким є роман, неможливо відтворити всі сторони життя, тому відбувається переважна орієнтація на якийсь конкретний аспект людської діяльності. Подібна диференціація дає нам можливість говорити про такі романи як політичний, філософський, побутовий, пригодницький, науково-фантастичний та ін. Проте в залежності від завдань та мети художники, він може більшою мірою як домінуючу розкривати ту чи іншу сторону характеру. Звідси, ми вирізняємо ідеологічні, соціальні або психологічні твори [18, 86].

Слід відмітити, що визначені різновиди творів у літературній практиці рідко виступають у своєму відносно "чистому" виді, тому що часто ми характеризуємо роман як ідейно-психологічний, соціально-моральний та ін., таким чином описуємо модифікації цих різновидів. Можливо, цей факт пояснюється багатоплановим характером роману. Цей жанр поєднує події та явища, що відбуваються у різних місцях

в однин і той же час, його рух охоплює багато різних поетичних планів. Частини оповідальні та описові. Драматичні сцени та ліричні монологи. Пейзажі та публіцистика. Оповідь від імені автора та від імені героя. Психологічний аналіз та плин подій. Сцени переднього плану та історичний фон. Екскурси в минуле та повернення в теперішнє. Уявлення про пригоду та обговорення пригоди. Зображення та міркування [2, 538]. Письменник "уповільнює" темп висловлювання та привертає читача до певного явища, або, навпаки, "прискорює" перебіг подій та доводить до краю драматичну напругу пригоди. А.Есалнек вважає правомірним розглядання романної структури та її конкретних модифікацій із метою описання романної типології та визначення її критеріїв. Внесення принципу структурності до дослідження романного жанру наближає до сприйняття його як цілісного утворення та вказує на те, що він є не сукупністю окремо сприйманих ознак, а системою взаємозв'язаних та взаємопідпорядкованих компонентів, що керуються певною метою, ідеєю, яка є ядром цієї системи, її суттєвим елементом, проявлювальним в організації художнього цілого. Отже, роман – це сукупність взаємозалежних елементів, що становлять ціле, а типологічні різновиди творів залежать від якісних властивостей, питомої ваги кожного із них у межах цілого та характеру зв'язку між ними всередині структури [25, 142]. Н.Утєхін акцентує увагу на тому, що "предмет" знаходиться поза структурою художнього твору. Він виступає опосередковано як образ, як модель, утворена в результаті взаємодії з суб'єктом (творцем), із його талантом та світоглядом – у двоєдиному акті пізнання та оцінювання. Саме цей образ, модель предмета, що виступає єдністю об'єктивних значень дійсності та суб'єктивних цілей та оцінок автора, та входить до поняття зміст літературних творів. "Предмет" літератури можна називати темою твору, але розуміти "тему" треба в широкому значенні [18, 85].

Таким чином, цілісна теорія роману можлива при точній типології цього жанру, жанрові критерії та романна узагальненість повинні виявлятися лише шляхом зіставлення однорідних ознак. Крім цього, продуктивною також буде й видова диференціація роману в межах того чи іншого періоду, що дозволить охарактеризувати художні тенденції розвитку романного жанру. Загалом кажучи, у кожної епохи є своя власна система жанрів, особливості та властивості яких пов'язані з характерними рисами суспільства. Отож, перспективним є дослідження тенденцій та модифікацій сучасного роману з урахуванням його різновидів. При цьому слід по-новому оцінити своєрідність історичного роману. Зрозуміло, що епоха постмодернізму вплинула на трансформацію романної форми, хоча особливої уваги потребує аналіз відношення автора та читача до історії, нової інтерпретації історичних подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оскоцкий В. Роман и история (Традиции и новаторство советского исторического романа) / Валентин Дмитриевич Оскоцкий. – М.: Художественная литература, 1980. – 384 с.
2. Днепров В. Черты романа XX века / Владимир Давидович Днепров. – Москва-Ленинград: Советский писатель, 1965. – 548 с.
3. Николина Н. Филологический анализ текста: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Наталия Анатольевна Николина. – М.: Издательский центр "Академия", 2008. – 272 с.
4. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / Цвєтан Тодоров. – К.: Вид. Дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 162 с.
5. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
6. Бахтин М. Эпос и роман. О методологии исследования романа / Михаил Михайлович Бахтин // Вопросы литературы. – 1970. – № 1. – С. 95-122.
7. Утехин Н. Современность классики / Николай Павлович Утехин. – М.: Современник, 1986. – 383 с.
8. Затонский Д. Искусство романа и XX век / Дмитрий Владимирович Затонский. – М.: Художественная литература, 1973. – 430 с.
9. Тимофеев Л., Тураев С. Словарь литературных терминов / Л.И.Тимофеев, С.В.Тураев. – М.: Просвещение, 1974. – 509 с.
10. Михайлов А. Французский рыцарский роман / Андрей Дмитриевич Михайлов. – М.: Наука, 1976. – 351 с.
11. Гегель Ф. Лекции по эстетике / Фридрих Гегель. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1938. – 494 с.
12. Затонский Д. Век двадцатый. Заметки о литературной форме на Западе / Дмитрий Владимирович Затонский. – К.: Изд-во Киевского Университета, 1961. – 258 с.

13. Поспелов Г., Николаев П., Волков И. и др. Введение в литературоведение: Учебник для филол. спец. ун-тов; 3-е изд., испр. и доп. / Геннадий Николаевич Поспелов. – М.: Высшая школа, 1988. – 528 с.

14. Луков В. Жанры и жанровые генерализации / Владимир Андреевич Луков // Проблемы филологии и культурологии. – 2006. – №1. – С. 141-148.

15. Шиллинг Ф.В. Философия искусства / Фридрих Вильгельм Шиллинг. – М.: Мысль, 1966. – 496 с.

16. Кожинов В. Основы теории литературы (Краткий очерк) / Вадим Валерианович Кожинов. – М.: Знание, 1962. – 47 с.

17. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / Пітер Баррі. Пер. з англ. О.Погинайко і наук. ред. Р.Семків. – К.: Смолоскип, 2008. – 360 с.

18. Утехин Н. Жанры эпической прозы / Николай Павлович Утехин. – Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1982. – 185 с.

19. Потебня А. Теоретическая поэтика / Александр Афанасьевич Потебня. – М.: Высшая школа, 1990. – 344 с.

20. Винокур Г. Культура языка / Григорий Осипович Винокур. – М.: Лабиринт, 2006. – 256 с.

21. Винокур Г. О языке художественной литературы: учеб. пособие для филол. спец. вузов / Григорий Осипович Винокур. Сост. Т.Г.Винокур, Предисл. В.П.Григорьева. – М.: Высшая школа, 1991. – 448 с.

22. Ленобль Г. История и литература / Генрих Ленобль. – М.: Художественная литература, 1977. – 300 с.

23. Белинский В. Полн. собр. Соч: В 13 т. – Т. 5. / Виссарион Григорьевич Белинский. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 862 с.

24. Черная Н. Позиция писателя и развитие романных форм / Наталья Ильинична Черная. – К.: Наукова думка, 1990. – 164 с.

25. Эсалнек А. Типология романа (теоретический и историко-литературный аспекты) / Асия Яновна Эсалнек. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 159 с.

26. Эсалнек А. Внутрижанровая типология и пути ее изучения / Асия Яновна Эсалнек. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 183 с.

УДК 821.161.2: 82-1:398

ФОЛЬКЛОРНА ОСНОВА ІСТОРИЧНИХ ПОЕМ Т.ШЕВЧЕНКА

Снігаренко Є.О., аспірант

Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов

Стаття присвячена виявленню фольклорної основи історичних поем Т.Шевченка, таких як "Тарасова ніч", "Іван Підкова", "Гайдамаки" та "Гамалія", а також окресленню найважливіших рис українського національного характеру й умов його формування.

Ключові слова: фольклор, рання творчість Т.Шевченка, історичні поеми, національний характер.

Снигаренко Е.А. ФОЛЬКЛОРНАЯ ОСНОВА ИСТОРИЧЕСКИХ ПОЭМ Т.ШЕВЧЕНКО / Горловский государственный педагогический институт иностранных языков, Украина.

Статья посвящена выявлению фольклорной основы исторических поем Т.Шевченко, таких как "Тарасовая ночь", "Иван Подкова", "Гайдамаки" и "Гамалия", а также выделению важных черт украинского национального характера и условий его формирования.

Ключевые слова: фольклор, раннее творчество Т Шевченко, исторические поемы, национальный характер.

Snigarenko E.O. THE FOLKLORE BASIS OF SHEVCHENKO'S HISTORICAL POEMS / Horlivka State Pedagogical Institute of Foreign Languages, Ukraine.

The article is dedicated to study folklore basis of T.Shevchenko's historical poems, such as "Tarasova nich", "Ivan Pidkova", "Haydamaki", "Hamaliya", and also highlights important features of Ukrainian national character and the circumstances of its forming.

Key words: folklore, the early Shevchenko's creative works, historical poems, national character.